

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3

Іван РОВЕНЧАК, Любов КОТИК

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ПЕРИФЕРІЙНОСТІ РЕГІОНУ

Периферійність: поняття і підходи до трактування. З позиції суспільної географії проаналізовано вплив периферійного положення Львівської області в контексті України на трансформацію господарства регіону. Розкрито особливості перебігу інвестиційних, інноваційних процесів, функціонування малого підприємництва. Виокремленні головні проблеми трансформації господарства регіону.

Ключові слова: Периферійність, господарський комплекс, трансформація, інновація, інвестиції, мале підприємство.

Постановка проблеми у загальному вигляді. При дослідженні трансформації господарського комплексу України значна увага звертається на вивчення дії відокремлено природно-, демо-, соціально-, економіко-, політико-географічних факторів; комбінації глобальних, регіональних та локальних факторів; дослідженню прояву мультиплікативності факторів. Проте дотепер поза увагою вчених залишається дослідження фактора периферійності як вагомого чинника трансформації господарства регіону. Тому вивчення прояву даного фактора на прикладі Львівської області є актуальним та на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Під трансформацією господарського комплексу розуміють зміну перетворення виду й форми суспільно-виробничих відносин. На сьогоднішні дані проблеми вивчають географи: Г. Балабанов, О. Гладкий, О. Заставецька, С. Іщук, В. Нагірна, Л. Немець, О. Нижник, Г. Підгрушний, М. Пістун, О. Топчієв, О. Шаблій, Л. Шевчук; економісти: В. Захарченко, М. Дмитренко, С. Єрохін, В. Савчук та інші. Вони досліджують галузеві та регіональні аспекти перебігу трансформації господарства, розробляють теорію трансформації господарського комплексу регіону, ґрунтовно аналізують вплив факторів на перебіг трансформаційних процесів, з-поміж яких виділяють і периферійність.

Термін "периферійність" у наукових публікаціях використовується як ознака розвитку чи розміщення території та первинно походить від базового поняття "периферія". На сьогоднішні в науковому світі не існує однозначного підходу до його трактування. В найбільш загальноживаному значенні під периферією (*грец. periphēreia* – коло, дуга, поверхня) розуміють місцевість від-далену від центру, околицю [9, с. 530].

В суспільно-географічних дослідження

розробка поняття "периферія" здійснюється в руслі досліджень про структурування геопростору та його ієрархічність внаслідок поляризації. Зокрема, Й. Шумпетер, Т. Гегерstrand, Р. Морілл вивчаючи просторову дифузію інформації (інновацій) звернули увагу на формування центру (частини простору, де зароджується інформація) та довколишніх територій (частин простору до яких передається інформація – периферія) [13].

Е. Алаєв означив поняття "периферія" в руслі опису структурних характеристик таксонів. Зокрема, він вказав: "Поняття центр, осе-редок, фокус, ядро передбачають наявність їм супротивної, їх доповнюючої решти території таксона, яка в даному випадку іменується периферією" [1, с. 73].

Blij de H., Muller P. вивчають периферію через призму контрастуючих просторових характеристик і зв'язків між багатими (серцевина) і бідними (периферія) компонентами загальнонаціональної або регіональних систем [12].

Значний внесок у вивчення проблем периферії та периферійності здійснив І. Пилипенко: виокремив змістовні компоненти концепту "периферія" (територіальний, геометричний, економічний, соціальний, політичний, побутовий); запропонував поняття "суспільно-географічна периферія" – частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їх вектор не співпадає з вектором розвитку ядер суспільного життя; вказав, що "периферія як територія і периферійність як властивість найбільш притаманні географічному простору, зважаючи на значну територіальну диференціацію периферії за все природної основи життєдіяльності суспільства – природних умов і ресурсів" [6]; дослідив та обґрунтував механізми формування периферій (природно-ресурсний, соціально-економічний, соціально-психологічний)

[7].

Вплив явища периферійності на перебіг соціально-економічних процесів в розрізі електоральної активності населення здійснив М. Дністрянський [4].

Мета та завдання дослідження. На основі аналізу сучасного соціально-економічного розвитку Львівської області розкрити роль фактора периферійності у трансформації господарства регіону, територіальні особливості його прояву, проблеми, які з цим пов'язані.

Виклад основного матеріалу. Економічна периферійність Львівської області зумовлена віддаленням її розташуванням від основного адміністративного та фінансово-економічного центру держави (м. Київ) (рис. 1) та незадовільним станом розвитку транспортної, ринкової, комунікаційної інфраструктур. Периферійність проявляється в протіканні на території регіону інвестиційних, інноваційних процесів та малого підприємництва, які є виразниками трансформації господарства області.

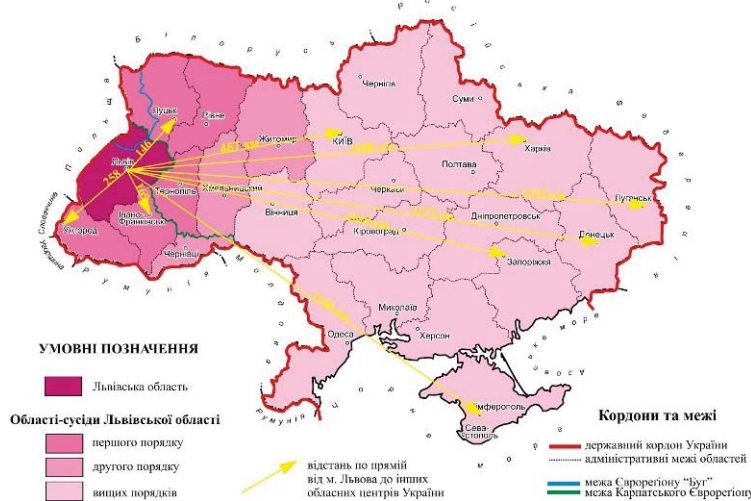

Рис. 1. Географічне положення Львівської області.

Таблиця 1

Місце Львівської області в Україні за основними показниками розвитку трансформаційних процесів, 2010 р. (за даними [8])

Показники	Львівська область, кількість (місце)	Україна			
		Разом	Середнє значення	Максимальне (регіон)	Мінімальне (регіон)
<i>Інвестиційна діяльність</i>					
Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	6708,0 (8)	151777,0	5621,4	28228,0 (м. Київ), 13254,0 (Дніпропетровська обл.)	1428,0 (Тернопільська обл.)
Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	2648,2 (11)	3308,6	3308,6	10324,6 (м. Київ), 5791,4 (Київська обл.)	1312,4 (Тернопільська обл.)
Інвестиції в основний капітал у житлове будівництво, млн. грн.	809,0 (6)	18052,0	668,6	4719,0 (м. Київ), 1827,0 (Київська обл.)	152,0 (Луганська обл.)
Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності: промисловість, %	25,8 (22)	38,0	38,0	66,9 (Луганська обл.)	10,6 (м. Київ), 18,2 (Тернопільська обл.)
Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності: сільське господарство, %	4,8 (19)	6,1	6,1	33,8 (Черкаська обл.)	0,1 (м. Київ), 2,4 (Івано-Франківська обл.)
Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності: освіта, %	20,7 (1)	9,3	9,3	20,7 (Львівська обл.), 13,9 (Київська обл.)	3,8 (Полтавська обл.)

<i>Інновації</i>					
Обсяг видатків на інноваційну діяльність, млн. грн	211,1 (10)	7949,9	294,4	1212,9 (Дніпропетровська обл.)	4,9 (м. Севастополь) 39,3 (Закарпатська обл.)
Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, осіб	4093 (5)	92403	3422,3	36285 (м. Київ) 15184 (Харківська обл.)	94 (Хмельницька обл.)
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку, млн. грн	254,1 (11)	8511,5	315,2	1336,6 (Луганська обл.)	0,8 (Закарпатська обл.)
Кількість інноваційно активних підприємств у промисловості, одиниць	106 (3)	1411	52,3	136 (м. Київ) 135 (Харківська обл.)	10 (м. Севастополь) 21 (Волинська обл.)
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості, процесів	56 (7)	1893	70,1	760 (Харківська обл.)	5 (м. Севастополь) 8 (Рівненська обл.)
Освоєння нових видів продукції у промисловості, найменувань	152 (5)	2685	99,4	426 (м. Київ) 299 (Івано-Франківська обл.)	11 (Закарпатська обл.)
<i>Мале підприємництво</i>					
Кількість малих підприємств підприємств на 10 000 осіб наявного населення	79 (6)	75	68,8	259 (м. Київ), 88 (Одеська обл.)	44 (Тернопільська обл.)
Кількість працівників малих підприємств, одиниць	123,2 (5)	2152,0	79,7	401,0 (м. Київ), 159,0 (Донецька обл.)	21,4 (м. Сімферополь), 33,3 (Кіровоградська обл.)
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств, млн. грн	162601,3 (6)	455431,2	16867,8	147567,2 (м. Київ), 40824,7 (Дніпропетровська обл.)	3581,4 (м. Сімферополь), 3653,1 (Тернопільська обл.)
Частка промисловості в структурі обсягу реалізованої продукції малих підприємств, %	12,9 (11)	9,7	9,7	15,4 (Вінницька обл.)	6,5 (Одеська обл.)
Частка сільського господарства в структурі обсягу реалізованої продукції малих підприємств, %	2,3 (23)	3,0	3,0	15,2 (Тернопільська обл.)	0,1 (м. Сімферополь), 1,6 (Донецька обл.)
Частка будівництва в структурі обсягу реалізованої продукції малих підприємств, %	8,9 (6)	7,3	7,3	12,0 (АР Крим)	4,9 (Херсонська обл.)
Частка діяльності готелів та ресторанів в структурі обсягу реалізованої продукції малих підприємств, %	1,3 (5)	0,7	0,7	2,6 (АР Крим)	0,3 (Луганська обл.)
Частка торгівлі в структурі обсягу реалізованої продукції малих підприємств, %	58,9 (14)	60,2	60,2	71,0 (Херсонська обл.)	50,1 (Тернопільська обл.)

Інвестиційні процеси. У продовж 2009-2010 рр. у Львівській області було освоєно 5,2% від загальноукраїнського показника капітальних інвестицій [3], що в п'ять разів менше від показника м. Києва, та в два рази від значень Донецької та Дніпропетровської областей. Більшість інвестицій (80,0%) були спря-

мовані в основний капітал, що співпадає з загальноукраїнською тенденцією, та сконцентрувалися в обласному центрі (рис. 2). На обласний центр припадає й більшість введеного в експлуатацію житлового фонду в 2010 р., за загальними обсягами якого Львівська область зайняла третє місце, поступившись тільки

м. Києву та Київській області. Активізація житлового будівництва в 2010 р., після руйнівної кризи 2008 р., позитивно вплинула на господарський комплекс регіону: зросла прибутковість та зазнала диверсифікації будівельна промисловість, зменшився обсяг безробіття в сегменті низькокваліфікованих робітничих та середньокваліфікованих будівельних професій. Проте занепокоєння викликає зменшення обсягів кредитів банків та позикових коштів для

реалізації інвестиційних проектів пов'язаних із інвестуванням в основний капітал (12,0% від загальної суми інвестицій в 2009-2010 рр. проти 17,8% в 2007 р.) [2]. В даному сегменті проявляється ефект периферійності Львівської області та затяжна стійка тенденція в недовірі банків на регіональному рівні до реалізації довготермінових інвестиційних проектів, натомість, як в м. Києві рівень їх кредитування значно вищий.

Рис. 2. Інвестиції в основний капітал.

Аналогічні тенденції прослідковуються і в *ін-новаційних процесах*. Станом на 2010 р. на території Львівської області діяло 80 підприємств, які виконували наукові дослідження

й розробки. За кількістю інноваційноактивних підприємств область займала третє місце, а за обсягом реалізованої інноваційної продукції та часткою реалізованої інноваційної продукції

Рис. 3. Промислові підприємства, що впроваджують інноваційні процеси.

у загальному обсязі промислової продукції (рис. 3, 4) десяте місце серед аналогічних адміністративних одиниць України [2, 3]. Низький показник реалізації інноваційної продукції зумовлений відсутністю належного рівня комунікаційної та ринкової інфраструктур, які б забезпечували функціонування ринку інноваційної продукції. Останнє є проявом периферійності Львівської області на фоні м. Києва, де такий ринок сформований й успішно працює.

Мале підприємництво активно розвивається

Рис. 4. Промислові підприємства, що впроваджують інноваційну продукцію.

ся на території Львівщини. Станом на початок 2010 р. в ньому задіяно понад 123 тис. мешканців регіону (4,8% всього населення області). Більшість малих підприємств створено в торгівлі, ресторанному господарстві. На підприємства даної групи в 2010 р. припадало 47,5% обсягу реалізованої продукції малих підприємств [2] натомість як частка промислової продукції в загальному обсязі реалізованої продукції малих підприємств не перевищувала 30,3% (рис. 5, 6). Такі тенденції зумовлені прикордонним положенням Львівської області, їх

доцільно підтримувати й надалі використовувати транзитний та транспортний потенціал регіону. Згідно даних показників Львівська область не відстає від м. Києва та Київської області, а також Харківської, Дніпропетровсь-

кої, Одеської областей. Водночас низький рівень пропонованих послуг, їх неналежна якість є свідченням периферійності регіону та відсутності конкуренції на регіональному рівні.

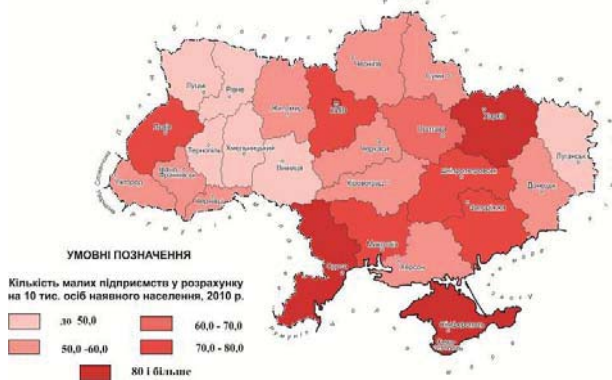

Рис. 5. Розвиток малого підприємництва.

Для забезпечення ефективної трансформації господарського комплексу Львівської області та подолання наслідків периферійного положення регіону необхідно забезпечити ряд організаційних, законодавчих, економічних та інших умов. Зокрема, конструктивно переосмислити програму соціально-економічного розвитку Львівської області в напрямку подолання рис депресивності регіону; активізувати створення в регіоні інноваційної, ринкової, комунікаційної інфраструктур; вдосконалити систему підготовки спеціалістів для провідних галузей господарства; трансформувати механізм фінансування інноваційних проектів (орієнтувати на фінансування за рахунок коштів інвесторів, акціонерів); стимулювати за рахунок податкових пільг та канікул інноваційну діяльність на місцях, перш за все на периферійних територіях; розробити цілісну рек-

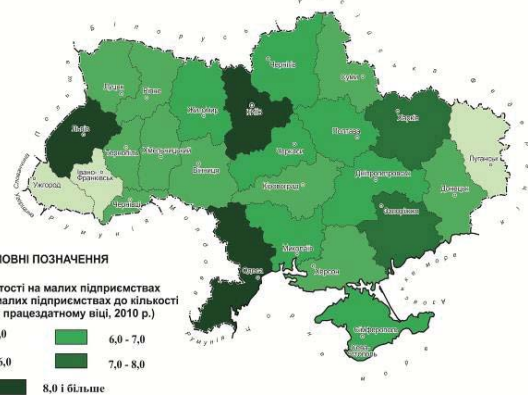

Рис. 6. Зайнятість на малих підприємствах.

ламну компанію націлену на формування позитивного іміджу Львівської області на світовій арені.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені нами дослідження свідчать, що фактор периферійності має суттєвий вплив на трансформацію господарського комплексу Львівської області. Він проявляється в динаміці та інтенсивності перебігу інвестиційних та інноваційних процесів, розвитку приватного підприємництва на території дослідження. Доцільним є вивчення впливу фактору периферійності на рівні низових адміністративних одиниць Львівської області. Дане дослідження сприятиме формуванню ефективних програм розвитку низових адміністративних одиниць області, подоланню проблем депресивних субрегіонів Львівщини, ефективного розвитку останніх у постсанаційний період.

Література:

1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : [понятийно-терминологический словарь] / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
2. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stat.lviv.ua>.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stat.gov.ua>
4. Дністрянський М. Периферійність соціального розвитку віддалених депресивних районів України як чинник електоральної активності населення / М. Дністрянський // Вісн. Львів. ун-ту : Сер. географічна. – Львів, 2007. – Вип. 34. – С. 83–89.
5. Котик Л. І. Підходи до типізації трансформації господарського комплексу регіону / Л. І. Котик // Регіон-2011: стратегія оптимального розвитку : [матер. наук-практ. конф. з міжн. участю (м. Харків, 10-11 листопада 2011 р.) / Гол. ред. кол. В. С. Бакіров]. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – С. 146-148.
6. Пилипенко І. О. Концепт периферії як елементу геопростору у суспільно-географічних дослідженнях [Електронний ресурс] / І. О. Пилипенко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2009_18/koncept%20peruferii%20yak%20elementy%20geoprostory.pdf. – 05.02.2011.
7. Пилипенко І. О. Механізми формування суспільно-географічних периферій в контексті динамічних концепцій регіонального розвитку [Електронний ресурс] / І. О. Пилипенко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/162/knp162_23-27.pdf. – 09.02.2011.
8. Регіони України 2010: статистичний збірник / [Держкомстат України; ред. О. Г. Осауленко]. – Ч. 1. – К. : Вид-во "Консультант", 2010. – 824 с.

9. Сучасний словник іншомовних слів / [уклали *О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк*]. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.
10. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії : [підруч.] / *О. І. Шаблій*. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2003. – 444 с.
11. *Шаблій О. І.* Проблеми розвитку інноваційної діяльності у Львівській області / *О. І. Шаблій, О. О. Чугуєвець* // Географія і сучасність. Зб. наук. праць. Нац. ун-ту ім. М. Драгоманова. – Вип. 23. – 2010. – С. 22–28.
12. *Blij de H.* [Geography : Realms, Regions and Concepts \[13th Edition\]](#) / *H. J. de Blij, Peter O. Muller*. – New York : Wiley, 2008. – P. 672.
13. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities [10th Edition] / *J. Fellmann, A. Getis, J. Getis*. – Boston: McGraw Hill, 2009. – P. 546.
14. *Rovenchak I.* Peripherality of Lviv region as a Factor of Development of its Tourism / *I. Rovenchak, L. Kotyk* / Вісник Львівського ун-ту. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29. – Ч. 2. – С. 195–204.

Резюме:

Иван Ровенчак, Любовь Котик. ТРАНСФОРМАЦИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ: ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЛИЯНИЯ ПЕРИФЕРИЙНОСТИ РЕГИОНА.

Периферийность: понятие и подходы к трактовке. С позиции общественной географии проанализировано влияние периферийного положения Львовской области в контексте Украины на трансформацию хозяйства региона. Раскрыты особенности течения инвестиционных, инновационных процессов, функционирования малого предпринимательства. Выделены главные проблемы трансформации хозяйства региона.

Ключевые слова: периферийность, хозяйственный комплекс, трансформация, инновация, инвестиции, малое предпринимательство.

Summary:

Ivan Rovenchak, Lubov Kotyk. TRANSFORMATION ECONOMIC COMPLEX OF LVIV REGION: SOCIAL-GEOGRAPHICAL ASPECTS OF REGIONAL PERIPHERAL

Peripherality: the notion and the approaches to its interpretation. The influence of peripheral location of Lviv region in the context of Ukraine on the transformation of the region's economy is analyzed from the standpoint of social geography. The specific features of the investment and innovational processes and the functioning of small business are discussed. The main problems of the transformation of the region's economy are distinguished.

Our studies suggest that peripheral factor has significant influence on the transformation of the economic complex of Lviv region. It manifests itself in the dynamics and intensity of the flow of investment and innovation processes, the development of private enterprise in the study. It makes sense to study the influence of peripheral factors at grassroots administrative units Lviv region. This study will contribute to the formation of effective programs of grassroots administrative units of the region, to overcome the problems of depressed sub-region of Lviv, effective development in the last ambassador sanctions period.

Key words: peripherality, economic complex, transformation, innovation, investment, small business.

Рецензент: проф. Іщук С.І.

Надійшла 26.10.2012р.